

آیا صنعت در ایران توان بازیابی رشد برای خروج از رکود را دارد؟

دکتر حسن حیدری، پژوهشگر موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی

جهان صنعت

بانک مرکزی به تازگی آمار رشد اقتصادی و رشد شاخص تولید کارگاههای صنعتی را در شش ماهه اول سال ۱۳۹۳ اعلام کرده است. بر این اساس، رشد اقتصادی در نیمه اول سال ۱۳۹۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن ۴ درصد بوده است. بر اساس آمار بانک مرکزی، بخش صنایع و معادن در این مدت ۷/۲ درصد رشد کرده است. از سوی دیگر، شاخص کل تولید کارگاه های بزرگ صنعتی کشور در شش ماهه اول سال ۱۳۹۳ نیز در مقایسه با دوره مشابه سال قبل معادل ۶/۶ درصد افزایش یافته است. اگر آمارهای بانک مرکزی مبنای قضاوت قرار گیرد، می توان گفت که بخش صنعت ایران در حال خروج از رکود بوده و اگر این روند تداوم داشته باشد، می توان انتظار داشت تا رشد اقتصادی در این بخش مجددا شکل بگیرد. با این حال، تحولاتی که در یک دهه گذشته رخ داده است، دستیابی تداوم رشد صنعتی را در آینده با تردید مواجه می کند.

درواقع نگاهی به الگوی سرمایه گذاری در ایران نشان می دهد که ظرفیت های تولید جدید بیشتر در بخش ساختمان شکل گرفته است تا در بخش صنعت. در طول سالهای دهه ۱۳۸۰، به تدریج تمایل بخش خصوصی به سرمایه گذاری در ماشین آلات کاهش یافته و بخش ساختمان جایگزین آن شده است. محاسبات مبتنی بر آمارهای بانک مرکزی نشان می دهند که سهم سرمایه گذاری خصوصی در ماشین آلات از کل سرمایه گذاری از حدود ۴۸ درصد در سال ۱۳۷۹ به ۳۱ درصد در سال ۱۳۸۹ و متعاقب آن به ۲۴ درصد در سال ۱۳۹۱ رسیده است. این روند کاهشی سرمایه گذاری در ماشین آلات در سرمایه گذاری دولتی نیز نمود یافت، بطوریکه سهم دولت در سرمایه گذاری در ماشین آلات از کل سرمایه گذاری از حدود ۱۱ درصد در سال ۱۳۷۹ به ۳ درصد در سال ۱۳۹۱ کاهش یافته است. به این ترتیب در مجموع سهم سرمایه گذاری در ماشین آلات کاهش یافت و سرمایه گذاری در ساختمان جای آن را گرفته است. این روند بویژه در افزایش سهم سرمایه گذاری بخش خصوصی در ساختمان نمود بیشتری دارد، بطوریکه سهم سرمایه گذاری بخش خصوصی در ساختمان از کل سرمایه گذاری ها از حدود ۱۸/۵ درصد در سال ۱۳۷۹ به حدود ۶۰ درصد در سال ۱۳۹۱ رسیده است. شاید بتوان کاهش رقابت پذیری اقتصاد ایران طی این دهه به دلایلی همچون تورم مزمن و نیز بیماری هلندی ناشی از تزریق درآمدهای نفتی در سالهای رونق بازار نفت که سبب رشد بیشتر در بخش غیرقابل مبادله در اقتصادهای نفتی مانند ایران می شود را یکی از دلایل گرایش سرمایه گذاران در اقتصاد ایران به این الگو تفسیر کرد.

از سوی دیگر از نیمه دهه ۱۳۸۰ شاهد کاهش رشد سرمایه‌گذاری در بخش صنایع و معادن هستیم ، سرمایه‌گذاری در بخش خدمات جایگزین بخش صنایع و معادن شده است. افزایش سهم بخش خدمات از اقتصاد ایران طی سالهای گذشته خود دلیلی بر این مدعا است. بر اساس آخرین آمار بانک مرکزی در نیمه اول سال ۱۳۹۳، سهم بخش خدمات از کل تولید ناخالص داخلی بیش از ۵۰ درصد بوده است.

متوسط رشد سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات و نیز ساختمان (به قیمت‌های ثابت ۱۳۸۳) در بخش صنایع و معادن در دوره ۹۱ - ۱۳۸۴ به ترتیب ۴- درصد و ۳/۰- درصد بوده است که هر دو نشانگر وخامت اوضاع در بخش صنایع و معادن است. شاخص‌های کلان اقتصادی نشان می‌دهند که سرمایه‌گذاری در بخش صنایع و معادن از سال‌های میانی دهه ۱۳۸۰ به بعد افت چشمگیری داشته است. تداوم این وضعیت برای چندین سال متوالی، نشانه‌ای از شکل نگرفتن ظرفیت‌های مورد نیاز است. امری که قطعاً نقش صنعت را در خروج از رکود محدود خواهد کرد و ضرورت توجه ویژه برای شکل‌گیری ظرفیت‌های خالی جدید را در دستور کار قرار می‌دهد.

کاهش رشد سرمایه‌گذاری صنعتی بویژه در ماشین‌آلات اثرات منفی درازمدتی خواهد داشت. عدم نوسازی صنایع در سال‌های گذشته رقابت‌پذیری صنایع داخلی را کاهش داده است و در صورت تداوم این روند وضعیت نامساعدی را ایجاد خواهد کرد. علاوه بر آن، نیاز به نوسازی دارایی‌های صنعتی و بویژه ماشین‌آلات هزینه‌های سنگینی را به صنعتگران تحمیل می‌کند. با توجه به روند نسبتاً طولانی افت سرمایه‌گذاری صنعتی، به همین میزان نیاز به شتاب بخشیدن به سرمایه‌گذاری و جذب منابع وجود دارد تا بتوان رشد صنعتی را احیاء کرد. لذا اگر خروج از رکود مد نظر است و اگر بخش صنعت نقشی محوری در این امر دارد، پس باید نگاهی ویژه به این بخش داشت، چرا که با تداوم وضعیت فعلی انتظار نمی‌رود تحول خاصی در این بخش رخ دهد. لذا سیاستگذاران اقتصادی و صنعتی باید از همین حالا اقدامات جبرانی را انجام دهند تا این وضعیت در بلندمدت اصلاح شود.